

Irena Novak Popov

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 821.163.6-1.09"1950/20":316.356.2

Družina v pogledu sodobnih slovenskih pesnikov

Razprava analizira prispevke izbranih pesnikov druge polovice 20. stoletja, ki so se posvetili predstavljanju družine. Pomenljiva je že sama navzočnost te teme, saj v nekaterih obdobjih družina skoraj izgine na račun bolj univerzalnih in duhovnih tem, spreminja pa se tudi vrednotenje tradicionalnih vzorcev skupnega življenja. Individualni vidiki niso odvisni le od estetskih teženj v določenem času, ampak so tesno povezani z družbenimi vlogami spolov in osebnimi izkušnjami avtorjev.

The paper analyses selected poets from the second half of the 20th century who mention the family. The very presence of this theme is meaningful, as in some periods the family almost vanishes, to be replaced by more universal and spiritual themes, while the values ascribed to traditional patterns of shared life change. Individual views are dependent not only on aesthetic tendencies at a particular time, but are also closely connected with social gender roles and the individual author's personal experiences.

Uvod

Zaradi količine avtorjev in besedil je motivno-tematsko raziskovanje iz naslova podobno iskanju igle v kopici sena, vendar že približno poznavanje pesniškega modernizma usmerja pozornost na dve fazi, kjer lahko pričakujemo najbližje in najbolj zavezujoče medčloveške odnose. Začenja se v 50. letih 20. stoletja pri mladih avtorjih, ki sodijo v tok intimizma, sledi relativna obrobnost, odsotnost ali negacija v 60. in 70. letih, ko se uveljavita zreli modernizem in neoavantgarda, nato se zanimanje znova obudi v postmodernih 90. letih 20. in prvem desetletju 21. stoletja, ki ga nekateri literarni zgodovinarji označujejo novi intimizem. V tematizaciji družine lahko razberemo voljo do življenja ter odziv na grobo ali mehko družbeno nadzorovanje, usmerjanje in manipuliranje posameznikovega bivanja.

Zapuščanje tradicije

Pesniki intimizma se pogosto zazirajo v izgubljeno otroštvo, ki sta ga zaznamovala nasilje in revščina. Ciril Zlobec, Tone Pavček, Kajetan Kovič in Mila Kačič so oblikovali nekaj poslanic starejšem in otrokom, iz katerih seva želja po varni bližini, nežnosti in dobroti, pa tudi svojevrstna nemoč in dvom, ali se jim bo posrečilo vzpostaviti in ohraniti pristne emocionalne odnose. V skupinski zbirki *Pesmi štirih* (1953) so **Ciril Zlobec** in **Tone Pavček** v nagovorih *Očetu* in **Kajetan Kovič** v nagovoru *Materi* oblikovali sporočilo o odgovorni izbiri poklica in poslanstvu pesnika. Ko izpovedujejo čustveno navezanost in spoštovanje do staršev, uveljavljajo tudi pravico do samosvoje življenjske poti, čeprav se ta ne sklada s predstavami staršev, ker ne ponuja gotovosti ali je obremenjena s predsodki o moralnem propadu. Osamosvajanje je boleče, polno strahov, zato nagovori ob neizogibni ločitvi poudarjajo trajnost čustvenih vezi in ogovorjenega roditelja tolažijo

z zagotovili zrelosti in poguma. Ob naglem odraščanju srečamo tudi pesmi o zgodnjem starševstvu. Kovič v pesmih hčerki izraža nežno pozornost: v pomirjujoči *Uspavanki za hčerko* govori o otroku še nerazumljivih dolžnostih in prisilah odraslega, v pesmi *Spominčice* pa izreka zavest o tem, da bo hčerka zanj nekoč izgubljena. Bistvo ljubezni ni otroka imeti, temveč mu darovati lepoto, zato da bo nekoč sam razširjal srečo in jo daroval drugim. Nasprotje idealizacije je pesem *Smrt otroka*, ki na vasi ne povzroči velikega pretresa in ljudi ne poveže v sočutje, saj se po pogrebu razidejo kot tujci. Prizor, ki ga z razdalje opazuje lirski subjekt, morda nakazuje njegovo lastno situacijo presekanega otroštva in izkoreninjenosti. Najbolj presunljiv je v tem obdobju ženski glas: zbirka *Neodposlana pisma* (1951) **Mile Kačič** med ljubezenskimi izpovedmi vsebuje nagovor *Otroku*, ki razdira srečno materinstvo: »Le Bog ve za moj strašni skriti greh, / kako sem se branila te roditi.« Rojstvo za žensko pomeni konec vloge ljubimke, izgubo ljubega in šele paradoksi izrazi, da bo ljubljene oče trajno navzoč v otroku: »Do smrti v tebi njega bom ljubila.«

Ob motivih erotičnega približevanja, sanjivosti, pričakovanj in razočaranj deluje najbolj zrelo lirski subjekt **Cirila Zlobca**. Zaveda se, da se je s poroko odrekel bohemskega življenja študenta in prijateljsko zvestobo zamenjal za življenje z mlado soprogo (*Prijateljju*). Njun zakon ni le harmonično sobivanje, saj se vanj vrivajo nesporazumi, laži, žalitve in očitki (*Trenutek*). Svoje žene ne more ves čas trubadursko opevati, ker mora skupaj z njo reševati vsakdanje probleme. Ko se ob hudi otrokovi bolezni nakopičijo, privrejo iz globine negativna čustva, hkrati pa ju zavezujejo ter povezujejo enaki strahovi in upanje za otrokovo življenje. Cikel *Ob sinkovi bolezni* se izteče v spoznanje: »zdaj veva: sreče, ki nas mami in slepi, / zave se človek le, ko jo – izgublja.«

Pavčkov in Zlobčev »spor« z očetom iz *Pesmi štirih* je nazorske narave, tj. vehementno mladostno zavračanje preživelih vzorcev in moralnih načel, ki jih narekuje življenje na podeželju, kmetovanje in povezanost z naravo. V njunih samostojnih zbirkah pa se zgodi prelom, ki zamaja enoumno zanikanje. Za Pavčka je prelom dokončna preselitev v mesto, s čimer se domača pokrajina s trdoživimi kmeti in starožitnostmi spremeni v izgubljeni raj. V pesmih *Materi in Predpasnik* iz zbirke *Sanje živijo dalje* (1958) prikaže nepremostljivo oddaljenost od minulega sveta in ob tem melanholično spoznava, da izginja tudi »tisto malo lepega v nas«. Zlobčev prelom z domom in otroštvom sta očetova in materina smrt na kraški domačiji v njima posvečeni zbirki *Pobeglo otroštvo* (1957). Ob očetovi smrti se zave, da je za vselej izgubil zaščito prednika, ki je »hodil pred njim«, ob materini spozna, da se je končalo brezskrbno veselje. Kot odtrgan list si subjekt idealno otroštvo konstruira v pesmi: ta oaza sreče, lepote in odprtih možnosti deluje kot kontrast dejanskim otrokovim doživetjem v fašističnih časih in nezadoščenosti v času odraslosti. Iz predstavitev očetov, mater, otroštva in otroka je videti, da pomeni družina skupek tradicionalnih vrednot, ki v svetu neizpolnjenih pričakovanj, vsakdanjih dolžnosti, rutine, razdalj in razčlovečenja vse bolj zamiirajo. Posameznikovo bivanje je gibanje od znane preteklosti, pozitivnega izvora, v nedoločeno prihodnost, kjer manjkajo nežna roka in razumevajoče, spodbudne besede, tako da je tudi rast otrok pot v negotovost.

Da so otroci nadaljevanje in prihodnost staršev, se izkaže ob pretresljivem doživetju smrti. Po letih pesniškega molka je bolečino ob otrokovi in materini smrti ubesedil **Tone Pavček** v zbirki *Dediščina* (1983), ki predstavlja pogrez v najglobljo resignacijo in hkrati dvig v najvišjo sublimacijo. Ker je tudi sin pisal pesmi, se lirski subjekt zateka k presežnosti poezije in ustvarjanja. Na tej

simbolni ravni se srečuje in pogovarja z mrtvim, pritrjuje ideji trajanja/navzočnosti in kljubuje niču. Obrat od konvencionalnega pojma nadaljevanja in zaporedja je, da oče sledi sinovim stopinjam. To lahko pomeni vdano sprejemanje lastne smrtnosti ali pesniško priznanje: »Po tebi merim stvarjem pomen / in tvojo pesem skušam peti za tabo.« (*Življenje v dvoje*) Kljub temu se zdi preživelemu očetu življenje jalovo in s sizifovskim naporom se bori za dvig iz brezna obupa. Sinov samomor je totalen pretres osebne integritete, »Rana. Rez. Razdejanje.«, toda žalovanje družinske člane globlje poveže: »V eno mrlič nas veže« (*Gostja*), »Dom nam postal je drag. / Smrt nam ga je odkrila.« (*Udomljeni dom*) Ob materini smrti se v zavesti subjekta odvijte zgodba njenega revnega, trpečega življenja, ob sinovi se prebujajo spomin na rodno dolensko pokrajino, kakor da je čustveni in miselni spopad z neznosno bolečino možen samo z vključitvijo osebnega izvora. Zadnje dejanje duhovnega dviga je pozdrav novorojenemu vnuku, s katerim se celi pretrgani tok rodu, »neumišljeni trak, ki vodi v prihodnost.« (*Novorojenemu*)

Kriza in razkroj intime

V začetku naslednje razvojne faze, ki jo opredeljuje eksistencializem, metafizični nihilizem in alienacija, ima predstavljanje družine vlogo negacije – ne le tradicionalnega načina bivanja, ampak uničenja življenja sploh. Otroštvo **Vena Tauferja** je travmatično zaznamovala smrt očeta, ki so ga ubili domobranci, **Danetu Zajcu** je okupatorska vojska požgala dom, ubila očeta, kot upornika sta padla dva brata, zato je temno, grozeče zlo konstitutivni element njegove negativne teologije in izgubljene vere v človeka. Samo v prvi zbirki *Požgana trava* (1958) se v golem opisu pojavljajo mrtvi oče, razpadajoča domača kmečka hiša z zasutim vodnjakom in podivjano trto (*Mrtvi oče*) ter mama in brat, ki je umrl premlad, da bi okusil slast ljubezni. Bratova smrt, prikazana skozi materino iskanje trupla, je jalova in je ni mogoče upravičiti z nobeno ideologijo, niti odrešiti z religijo (*Jalova setev*). V poznejših zbirkah postane zlo univerzalna, abstraktna, alegorično ubesedena kategorija, motivi, ki bi kakor koli asociirali družino, pa izjemno redki in vključeni v groteskne fantastične prizore. Človekova usoda je izvrženost in ontološka samota, ki sta podlaga absurda in razpada antropocentrične podobe sveta. Destrukcija vrednot zaznamuje tudi reificirane podobe in fragmentacijo Tauferjeve poezije, ki se prav tako kot Zajčeva bolj posveča stanju duha in raziskavi jezika kakor zasebnosti. Kolikor je ta sploh prisotna, je tarča ironičnega posmeha malomeščanskim omejitvam in izpraznjenim idiličnim predstavam.

Pač pa se z družbeno mikrocelico ukvarja pripadnica iste generacije **Saša Vegri**. Osvetljuje vidike, ki uhajajo moškemu pogledu, ker so preveč malenkostni, pritlehni in ne dopuščajo niti idealnega niti absurdno resignativnega modela bivanja. V zbirki *Zajtrkujem v urejenem naročju* (1967) pesnica na inovativen način prikaže sodobno materinstvo in trajno razmerje med spoloma. Modernistično pisavo gradijo polivalentni fragmenti, med katerimi zevajo praznine, vendar je v ciklu *Uspavanke strahu* razvidno preoblikovanje identitete zaradi ženske predanosti otrokom. Med tem ko se odvijajo razposajene, radovedne otroške igre malčkov, je mamino življenje raztreščeno, brez lastnega prostora, ukleščeno in privezано, potopljeno med stvari in navade. Vsak dan je preskušnja potrpežljivosti in vzdržljivosti, premagovanje nevidnih stisk in strahov. Ženska noče biti le orodje vzgoje in obvladovanja, ne beži v svoj svet, ampak miselno in domišljijско živo sprejema izzive. Kljub temu se ji dogaja, da hromi njena občutljivost za skrivnost in pozablja svoje želje.

Ob vsej zavzetosti ve, da otrok ne more dohiteti niti zadržati oddaljevanja: »z dlanmi / poskušam oživiti / mehke dotike / na njunih toplih telesih. / Brezglavo se mučim / z nasršeno razdaljo, / ki koti iz sebe svoj nesmiselni zarod.« (IV) Otrok namreč ni replika roditelja, ampak bitje s pravico do samostojne uresničitve: »Hočem se spomniti, / kaj sem rodila / v njune oči / in kaj sta sama / zavezala vanje« (V) Nič bolj idilična ni podoba zakonskega para v ciklu *Družina*. Skupno življenje deluje kot brezhibna naprava, kolikor je spodobno urejeno zadovoljevanje osnovnih potreb. Človek se ni pripravljen odreči povprečne zadovoljnosti, čeprav se včasih zave, da obstajajo drugačne možnosti, da je za vsem, kar počne, še nekaj čudnega, da se za slečenim telesom skriva neznano bitje, da intimnega sveta ni mogoče razširiti s prijatelji in da je svoboda privid samozadostnosti. Življenje je osvetljeno skozi zadrževanje odpora, sprijaznjenje s tem, česar nisi hotel, pristajanje na temeljit »pokol sanjačev [...], ki ga ne obrani še tako ostrá konica iz podzavesti.« (III) Na robu utečenosti tako ostaja nek neimenovan primanjkljaj, ki ga nakazuje neodvisnost od pogledov drugih ali pravica do zanikanja tega, kar se zdi samoumevno, a v resnici priča o neustvarjalnem bivanju.

Nekaj let pozneje se **Svetlana Makarovič** zavestno odpove družini in materinstvu. V posnetkih srhljivih ljudskih balad iz zbirk *Pelin žena* (1974) in *Sosed Gora* (1980) izpostavi izgnanost iz srečne družinske skupnosti, nezaželeno rojstvo in polaščevalsko materinstvo. Svobodna ženska doživlja prevare in izdaje, toda še večja muka je biti zaprta v temni kletki zakona, kjer se ljubezen lomi v ostrino in otopeva v brezvoljnost. Skepso izraža groteskna podoba vzajemne brezbriznosti: »Dve dihanji režeta gosto temo, / dve miši strmita v jutranjo meglo.« (*Poroka*) Z neestetskimi podobami in nizkimi izrazi prikaže tudi odnos družbe do nezakonskih otrok: »Glejte ga, glejte, pankrta, / v ta beli svet vrženega.« (*Mati*) Iz slovenskega kulturnega spomina je pesnica izbrskala prikrivane ljudske pesmi o detomoru. Ko razgrinja tabuizirano temo, odstira tudi spremljajoči občutek ženske krivde in pobitosti, vendar kljub temu vztraja, da je neodgovorno imeti otroka kot lastnino za svoje veselje (*Zibelka*) in si nakopati krivdo za rojstvo bitja, ki bo živelo v prekletstvu trpljenja, strahu in smrti (*Kolovrat, Nerojen*). Svet, ki ga predstavlja Makarovičeva, je poln zla, sovraštva, preganjanja in pobijanja nebogljenih in drugačnih. V inverziji lahkotne otroške pesmi so obsojene pošastne posledice izrabljanja čustev zaupljivega otroka: »Jaz sem mala roža, / roža mamina, / mama žre semenje / mojega srca.« (*Roža*)

Podobe neolepšane resničnosti

V času neoavantgardnega eksperimentiranja z jezikom, besedili, besedami in znaki so subjektivni motivi predmet igre, zato se nobeden od pesnikov iz skupine OHO in Katalog ne ukvarja z družino, čeprav bi našli kak socialnokritični motivni drobce, ki bolj kot o zasebnosti priča o marginalnosti pesnika. Delna izjema je sopotnik **Andrej Brvar**, ki v zbirki *Slikanica* (1969) po načelu »vse je pesem« posnema ali citira praktičnosporazumevalna besedila, montira drobce iz družinskih zgodb in lastnega življenja, obkroženega z množico sorodnikov, sosedov, znancev, prijateljev in deklet. To počne na verističen način, tako da v prizore vsakdanjega življenja malega človeka pritegne grobost in pogovorni jezik, kar deluje neposredno in uporniško. V razdelku *Zgodbe* se pojavljajo zgodbe žensk, ki so se jim deklishe sanje o veliki, vseživljenjski ljubezni in razkošnem življenju razbile v rojevanju otrok in dolgočasnem zakonu, kjer nesoglasja vodijo v prevare in nasilje:

»Gospod Ignac pa je imel tudi druge / ženske in na božični večer 1936 jo je s stolom / udaril po glavi da ji je počila leva arkada / in od takrat sta eno leto živela ločeno od postelje / in mize potem pa sta se ločila tudi na občinskem / sodišču v Mariboru«. Šele v zbirki *Pesnitve in pesmi* (1990) pesnik razkriva podrobnosti svoje družine: v dnevniških zapiskih posameznih dni iz let 1980–1983 opisuje ukvarjanje s hčerko Katko, ki jo vozi s čolnom, ji ob reki koplje bazenček, jo vodi na dolge sprehode, med tem ko je žena v porodnišnici ali se posveča dojenčku. Navdušen je nad majhnim sinom: »In ga dvignem v zrak, mladička slinastega, in ga stiskam k licu, toplega, voljnega, dišečega«. Toda življenje ga pritiska z naglico, stresnimi doživetji v službi, pomanjkanjem denarja, prvimi znaki staranja in razglasij med zakoncema. Subjektov vitalizem je tako močan, da sproti sproščajočo napetost in zatikanja, a kljub temu se odnos krha in ga je treba krpiti: »In zdaj spet ni nobene druge trapaste, brezvezne možnosti razen / zbotati se, se institucionalizirati, / spet enkrat poštrihati to zdrapano zakonsko fasado / s takšnimi krasnimi farbami, kot so / iskrenost, obzirnost, zvestoba, tovarištvo ...« (*Ujetega ptiča tožba*) Čeprav sta zakonca ujeta v navade, ravnodušna, odtujena, se na pogrebu prijatelja izkaže, da je želja po sobivanju najvrednejše, kar imata (*Dragi Milan*). Očetovstvo je prikazano v idealni luči, kot igra, pozornost, razumevanje in ponos, zakon pa zapada v krize, prepire, očitke, vzajemno izkoriščanje, zahteve in popuščanja. Ravno v tej kaotični dimenziji so Brvarjeve pesmi o družini najbolj prepričljive.

Podobno vitalistično držo in prepričanje o dragocenosti realnega življenja najdemo v poeziji **Ervina Fritza**, ki brez sramu in olupševanja odstira vsakdanost malega človeka. Fritzeva posebnost je, da veselje do življenja osvetljuje skozi smrt in ga postavlja v prepoznaven socialni okvir. Otroštvo je subjektu krojilo okolje industrijskega kraja, kjer je bila mama, vdova in samohranilka, tekstilna delavka (*Ko sem bil še otrok*). Študentska leta in odraslo samostojnost zaznamuje pomanjkanje, zato si mlad par ne more privoščiti naraščaja in trepeta pred zanositvijo (*Navodilo natakarcam*). Življenje mladoporočencev je ljubeznivo sodelovanje pri domačih opravilih (*Gospodinjstvo*), čeprav se navdušenje sesipa ob manj prijetnih javnih dolžnostih (*Pogovori z Marijo*). V družinsko idilo, ki se je subjekt zaveda kot podarjene milosti, zareže ženin samomor in odtlej je sreča predmet spominskega obnavljanja in tihega pogovarjanja z mrtvo. Obsesivno soočanje s smrtjo ni več filozofsko spraševanje zapriseženega realista, ki mu zadnje spoznanje posreduje minljivo telo, ampak globinska tesnoba. Pesnik je ne razblinja z nostalgijo ali patosom žalovanja, temveč suho registrira izgubo: »Ne boža najinih otrok s prijaznimi rokami, / ker je v Šempavlu, v jami. / Nič več vsak dan se k meni ne privije, / ker v jami tam v Šempavlu gnije.« (*Neka mala gospa*) Enako gola je tudi izselitev maminih stvari in z njimi sinove mladosti iz stanovanja, v katerega se bo po njeni smrti vselila mlada družina (*Zapiranje vrat*). Od preteklosti ostane le kak zelo poseben otroški in erotični spomin, po katerem se posameznik razlikuje od vseh drugih. Tolažba živega je kratkotrajno bivanje samo, kot nasprotovanje niču in možnost za nove ljubezni, toda oboje obrobja zavest, da življenja ni mogoče obrniti in ponoviti.

Tudi **Maruša Krese** se v zbirkah *Danes* (1989) in *Postaje* (1992) posveča realnim izkušnjam – poleg potovanj, spodletelih zakonov in življenja v tujini so najpomembnejši otroci – le da njen pogled določa dejstvo, da za otroke skrbi sama. Sodobni nomadizem, začasnost in položaj tujke njen lirski subjekt silijo v preverjanje družbenih vlog ženske, skeptično sprejemanje emancipacije in spraševanje o upravičenosti osebnih odločitev. Zaradi radikalne nekonvencionalnosti je zvestoba sebi in

življenje za druge velikanski napor: »Moj dom je moja mami, / je Ana davno dejala. [...] Črpamo iz mene.« (*Naš dom*) Ob naraščajoči utrujenosti, po letih neprespanih noči, se poraja obsodba moških, ki jih ni, ker jih je strah odgovornosti. Pesnica se ironično distancira od stereotipnih predstavitev ženske v sodobnem patriarhatu. Njena izkušnja ni niti darežljiva boginja niti histerična pošast, ampak »grozljive bolečine, otroške postelje in [...] kuhinjske police«, ki so ji ostale po letih darovanja tople svetlobe (*Zakaj ne vzameš še kiča moje duše*). Ženska moč je v zmožnosti rojevanja, dojenja in žrtvovanja, ni pa neizčrpen vrelec energije, mladosti in lepote. Dogaja se ji, da na ponesrečen dan ne zmore skuhati kosila, v njej se koti norost, ne zna uravnotežiti besa in miru ali ublažiti občutja strahu in bolečine. Na trenutke se zdi, da ni druge katarze kot odhod s sveta. Da ne bi končala kot Sylvia Plath, Medeja ali neznana utopljenka, si v redkih hipih samote zamišlja potovanja v daljne kraje. Fiktivna začasna osvoboditev je samoprevara, ki pomaga zdržati: »Dala sem otroka spat, / pospravila kuhinjo, / spila kavo. / Zdaj grem na postajo. [...] gledam vseh tisoč ljudi. / Nori so, potujejo. / Otroke budim za v šolo. / Sveže nogavice, sendvič in poljub.« (*Dala sem otroka spat*) Pesmi Maruše Krese so zadržano elegične, ko govorijo o bolečini in izčrpanosti, sarkastične, ko presojuje izrabljene iluzije, najbolj pretresljivo pa je spoznanje, da je prizadevanje za lepoto, toplino, poštenost in emocionalno pristnost zaman: »Ljubi otroci / ne vem, če zmorem še enkrat skozi led. [...] boste uspeli tam, kjer je meni spodneslo. / Ali je to že vse vnaprej pogubljeno ...« (*Ljubi otroci*)

Prebolevanje praznine

Doživetje očetovstva je zaznamovalo posamezne pesmi **Aleša Debeljaka**, Uroša Zupana in Jurija Hudolina. V Debeljakovi zbirki *Mesto in otrok* (1996) je rojstvo otroka kontrapunkt barbarskemu rušenju in uničenju Sarajeva, os upanja, da bo preživelo tisto, kar je osebno najdragocenejše, čeprav je skrito in nezanimivo za množične medije, ki služijo gospodarjem. Intelektualno briljantni, etično občutljivi, labirintično nedoločeni soneti v razdelku *Mlada muza* ne prinašajo pomirjujoče gotovosti, temveč nihanje med zanosom ob čudežu in pripravljenostjo na služenje. Za subjekt, ki je še ravnokar »prečil gladke stene ledenikov«, vezal v eno »oceanne in celine«, je družina prostovoljna zamejitev: »zdaj okno sobe mi drži poslednjo mejo« (*Zvoni k polnočnici*). Izjemni vojni dogodki in sprememba v zasebnem življenju sprožijo preureditev prioritet, pomembne postanejo jezikovne in rodovne vezi: »dotik dveh jezikov«, »viadukt od matere do hčere«, »kroženje rodbin«, »živa vez sorodstva«. Majceno telo je posvečeno z asociacijami na prijetne vonje, okuse, zvoke, oblike in naravne prvine. Pesnik se naslanja na mit, da bo otroku dana jasnina, ki odraslemu ni več dostopna, in obljublja, da bo nebogljen bitje zavaroval s svojo navidezno trdnostjo: »Skala sem iz stare zaveze, ko v naročju te držim.« (*Novorojena oda*) Kot oporoko izreka utopično željo: »svet bo zate na stežaj odprta dlan. Brez prepaha« (*Zvoni k polnočnici*).

Z rojstvom otroka se je svetovljanska in mistična poezija **Uroša Zupana** v zbirkah *Jesensko listje* (2006) in *Copati za hojo po Kitajski* (2008) prizemljila in lokalizirala, preplavili so jo nežnost, počasnost, mir, tišina in krhka lepota intime. Subjektov kozmos še naprej naseljujejo ameriške pokrajine, glasbeniki, pesniki in slikarji, ki ustvarjajo atmosfero odprtosti, toda večji pomen dobivajo telesno odzivanje, dotiki, vonji in domači predmeti. Pesnik na svež način predstavlja zavzeto očetovstvo, ki presega tradicionalno odsotnost in delitev del v družini, uživa v »ženskih« opravilih in na vse, kar je povezano z malčkom, projicira estetske in duhovne dimenzije: »Kakci so abstraktne

freske. Velike obleke se / sušijo in dišijo. Male obleke držijo velike obleke / za roke.« (*Poslušam Franka Sinatro in likam plenice*) Prepletanje zaznav, razpoloženj in estetskih meditacij, nasičenost konkretnega s celovitostjo ter individualizacija preprečujejo zdrs v osladni kič. Doživetje rojstva poglubi tudi dialog z velikimi pesniki, ki so razumljeni kot osamljeni obupanci: »Nikoli nisi vohal kože novorojenega otroka, / le v sanjah si slutil, da je največ Boga v mladih ženskah, / in ena ti je mogoče pomagala, da si se pokončal.« (*Jesensko listje II*) Nasprotje na novo odkriti vrednosti nezatnega je humorno znižanje lažno preveličanih pojavov kulture in literature, s katerimi je zamaskirana praznina. Sprevrženi globalistični um vse osebno in zasebno komercializira in trivializira, zato ga subjekt razgrajuje s tem, da poudarja neizčrpno polnost posameznega (trenutka), sanje, imaginacijo, otroško igro in kozmično dinamiko v omejenem prostoru. Čeprav »blagost ne šteje«, jo uprizarja v zenovskih podobah intimnega sveta. To sicer ne ukine bremena metafizike, a enkratnemu življenju vrača žlahtnost: »Ko boš zaprl oči in vdihnil ves prispeli / prostor, ga bo zasulo gosto in težko zlato. / Nanj boš položil svoj najtišji kamen.« (*Doma*)

Še bolj radikalen odmik od predhodne poetike je zaznaven v zadnji zbirki **Jurija Hudolina** *Ljubezni* (2009), kjer je od gnusa nad popačenimi človeškimi tipi in dejanji ostal le grenek spomin, ki bi ga bilo najbolje izrezati, če ne bi bil nujni antipod epifaničnemu doživetju sreče. *Hotel ideal* je podoba intimnega raja, katerega središče je macesnova postelja zaljubljenih mladih staršev z majhnim otrokom »pleničnega spola«. Čeprav si je subjekt ta privilegij »izboril« in ga je pripravljen braniti pred napadi negativitete, ne pomeni stabilnosti, ampak dinamiko odprtih razmerij. Dinamika je prisotna v notranji napetosti besedil in dramatični kompoziciji zbirke: vračanje v pretekle zablode, zato da v trenutni sreči ne bi bile spregledane prihodnje grožnje. Notranjo napetost ustvarja družbena kritičnost, ki je prepoznana kot temni del subjekta, človeka brez modrosti ljubezni. Modrost ni vdanost, sprejemanje, predvidevanje, ampak razlikovanje in odločitev za nežnost, iz katere izhaja pogum za soočenje s sabo, priznanje lastnih pohab in katarza. Pesnik se zaveda, da je iskreno pisanje o srečni družini sumljivo početje, ker živimo v bolni kulturi nasilja, prevar, površnosti, stremuštva, neumnosti, strahov ter drugih anomalij in je zato prizadevanje za ljubezen na robu neverodostojnosti: »prazno pleteničenje črk« (*Nežna žena*). Ob tem ni nepomembno, da tudi literatura, po kateri nas bodo sodili potomci, ne ponuja pozitivnih modelov, temveč »amforo zbrane tradicije pesniškega narcizma« (*Mislec*).

Sklep

Čeprav kratek sprehod ni zajel vseh pesniških variacij na temo družine, se iz gradiva kažejo obrisi emocionalnega portreta slovenske družbe. Sreča v nuklearni družini je v realnosti že dolgo nedosegljiv ideal: njegove zadnje odseve so ujeli pesniki po koncu druge svetovne vojne kot nepozabno skrb in ljubezen staršev. Razkrojil se je zaradi modernizacije, alienacije in agresije ter se v osebnih izgubah in deziluzijah vračal kot privid primarne povezanosti, ki so jo doživeli otroci. Zakon se zgodaj kaže kot zadušljiva, izpraznjena ali sprevržena oblika sobivanja, v kateri se zrcali duh celotne družbe. Najbolj trajna je ljubezen do otrok in idealizirano otroštvo, kolikor ni zaznamovano s travmo odsotnega očeta. Očetovstvo je za dediče tradicije abstraktna kategorija, želja po varni prihodnosti otroka. Desetletja pozneje postane zanos ob rojstvu, v katerem je obljuba odgovornega sodelovanja pri čustveni in časovni ekonomiji družine. Pesnice predstavljajo materinstvo bolj

kompleksno, ker se ženske otrokom posvečajo iz dneva v dan, vse do izčrpanosti in pozabe osebnosti svobode, pri čemer se izgublja tudi uglašenost med partnerjema. Pogled na družino je lahko izrečen z distance izgube (smrti, odhoda) in šele v zadnjem času s stališča srečne najdbe ali hvaležnosti za redek dar v svetu lažnih vrednot.

Viri

- BRVAR, Andrej, 1969: *Slikanica*. Maribor: Obzorja.
- BRVAR, Andrej, 1990: *Pesnitve in pesmi*. Maribor: Obzorja.
- DEBELJAK, Aleš, 1996: *Mesto in otrok*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- FRITZ, Ervin, 2005: *Ogrlica iz rad*. Izbrane pesmi. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- HUDOLIN, Jurij, 2009: *Ljubezni*. Ljubljana: Nova revija.
- KAČIČ, Mila, 1951: *Neodposlana pisma*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
- KOVIČ, Kajetan, ZLOBEC, Ciril, MENART, Janez, PAVČEK, Tone, 1953: *Pesmi štirih*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
- KRESE, Maruša, 1989: *Danes*. Celovec: Drava.
- KRESE, Maruša, 1992: *Postaje*. Celovec: Drava.
- MAKAROVIČ, Svetlana, 1998: *Bo žri, bo žrt*. Izbrane pesmi. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PAVČEK, Tone, 1958: *Sanje živijo dalje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- PAVČEK, Tone, 1983: *Dediščina*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- VEGRI, Saša, 1967: *Zajtrkujem v urejenem naročju*. Koper: Lipa.
- ZAJC, Dane, 2008: *V belo*. Zbrane pesmi. Ljubljana: Študentska založba.
- ZLOBEC, Ciril, 1957: *Pobeglo otroštvo*. Koper: Lipa.
- ZUPAN, Uroš, 2006: *Jesensko listje*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- ZUPAN, Uroš, 2008: *Copati za hojo po Kitajski*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.